II.

Propaganda catolica a Iesuitilor poloni in Moldova.

Intr'un act de sigur autentic, - si titulatura lui Alexandru-Voda de Domn si prin mila Sultanului turcesc si a Vizirilor se mai intalneste si la Mihnea-Voda, care, intr'o scrisoare catre Brasoveni, isi zice: "si cu norocul Domnului nostru, cinstitului Imparat" -, datat din Iasi, 24 Mart 1565, Alexandru Lapusneanu recomanda pe fiii sai catre Puterile apusene, daca ar fi ca ei vre-odata, neputand capata Domnia de la Poarta, sa mearga pentru ajutor la Curtile din Franta si Anglia, sau la dogele Venetiei. De atunci inainte legaturile cu Apusul latin ale pretendentilor, tot mai multi, s'au indesit necontenit. La 15 Iunie 1589 se indreptau din Suceava catre Papa staruinte pentru Stefan-Voda, unul din fiii batranului Lapusneanu, din partea fostului Mitropolit Anastasie, - care e pomenit, cum am vazut, si pana pe la 1582 ca fiind in preajma Domnilor, pe cari-i binecuvinteaza, si a unui Grigorie, episcop de Roman, poate supt Ioan-Voda. Amandoi Vladicii se plang de robia turceasca, de slabiciunea Domnului, care, fiind din mijlocul dinastiei muntene, e calificat de "strain si venetic", de "Turcii, Grecii, Ungurii" – de straja – "si Muntenii", de cari e incunjurat. Cu aceasta scrisoare a lor, Stefan-Voda, avand cu dansul si cativa boieri tineri, se duse, prin Venetia, la Roma, de unde dobandi atatea recomandatii cate trebuiau ca sa-i incurce toata viata, pe care o banuim a fi fost scurta.

La aceasta data, Moldova oficiala fusese apropiata de catolicism prin silintile unui strain, care fusese sprijinitorul la Constantinopol si apoi sfetnicul lui Iancu-Voda si pe care Petru-Voda il primise de la inaintasul sau, facandu-l camaras si capitan de Lapusna si incredintandu-i, ca unui Postelnic, legaturile terii sale cu Crestinatatea vecina. Bartolomei Bruti, un Albanes italianisat, de lege apuseana, care doria apoi pentru dansul si fiul sau anume rasplatiri de la Roma, se intelese cu arhiepiscopul catolic de Liov, I. D. Solikowski, cu Warszewiecki, rectorul Colegiului iesuit din Lublin, cu cardinalul Hanibal de Capua, pe acel timp nunciu pontifical in Polonia, si cu legatul Aldobrandini si incepu sa ajute patrunderea legii apusene in Moldova.

In imprejurari pe care nu le cunoastem, dupa un lung sir de episcopi titulari poloni, cari nu vazura niciodata Moldova si de gardieni ai manastirii din Bacau, a caror serie se incheie la 1572, Ieronim Arsenghi, Grec unit din Chios, care avea multi compatrioti printre negustorii din Iasi, fu ales episcop latin al Moldovei, acordandu-i-se si situatia mai inalta de "vicariu apostolic". I se dadu resedinta la Bacau, unde, de multa vreme, perise orice urma a vechiului centru catolic. Arsenghi, Bruti si Petru-Voda – omonimul sau muntean tinuse pe o fata a lui Cherepovici din Ardeal, calvina ori catolica, Elena, - trimesera, inainte de Iunie 1587, scrisori catre Solikowski, instiintandu-l ca propaganda catolica poate fi deschisa. Fara multa zabava sosiau in Septembre scrisorile de multamire din partea Papei. In primavara anului 1588 se facusera oarecare progrese: Iesuiti fusesera asezati in Iasi si partile vecine, cum e Cotnarul, unde li se dadu si din viile domnesti, iar Franciscani se aflau raspanditi in satele de la munte, avandu-si manastirea

in Bacau, - la dregerea careia lucra Arsenghi, asezat pana atunci in camarile de lemn de langa biserica Sf. Nicolae -, cu venituri in satul vecin Trebes.

Ce insemna aceasta ocrotire a catolicismului de un biet Domn moldovenesc cu multe nevoi si cu putina minte, o arata scrisoarea lui Petru-Voda, trimeasa la 1-iu Ianuar 1588 Papei: gasesti intr'insa, pe langa multe complimente umilite, si fagaduiala ca, - impaciuindu-se Polonia tulburata, unde el insusi ravnise, o clipa, sa fie rege, si, fireste, rege catolic, - va trimete soli la Roma pentru "sarutarea picioarelor"; se vorbeste mai ales de "reformarea Bisericii catolice aici in tara noastra, a Moldovei".

In satele locuite odinioara de terani buni catolici patrunsese husitismul veacului al XV-lea, apoi Ioan-Voda Despot facuse "reformatie" in sensul lui, si poate chiar, acum de curand, Iancu-Voda luteranul va fi lasat urme de ravna sa pentru legea crestina "curata". Un vestit parinte iesuit, care visita Moldova intre 1582 si 1586, gasi biserica vechilor catolici ieseni plina de steaguri si pietre sculptate cu steme si avand drept preot pe cate un cleric luteran in calatorie; el nu putu sa ramaie dupa dorinta putinilor credinciosi, cari fagaduiau sa-i capete de la Domn numirea de episcop, pentru restaurarea catolicismului. Cand agentul papal intre Slavii de la Rasarit, preotul Alexandru Comuleo sau Komulovic, trecu prin tara, el capata de la Petru-Voda porunca de a nu se mai primi predicatori luterani supt amenda de o suta de boi pentru fiecare comunitate.

Aceste masuri vor fi avut succes in orase, dar satele trebuiau aduse acum la catolicism, urmandu-se lucrarea de recucerire pe care, inca de supt Bogdan fiul Lapusneanului, o incepuse, la Husi si Roman, un preot din Trotus, Mihai Tabuc, puind-o supt ocrotirea episcopului de Camenita. Erau sa fie insa lasati in pace, neaparat, acei multi catolici, din Iasi si de aiurea, Ragusani, Chioti s.a., cari trecusera la legea terii. Asezarile de la Rasaritul Siretiului capatara preoti dintre Iesuiti, pe cand Franciscanii erau sa serveasca pe cele de catre munte. Bisericile daramate se faceau din nou in toate aceste vechi adaposturi ale catolicismului represintat de Unguri si Germani, in numar de 15.000, dupa socoteala lui Bruti.

Bruti, care cerea si Bernardini, militie catolica noua, pentru a duce lupta cu si mai multa izbanda, voia pentru sine un titlu ca acela de "procurator si aparator al catolicilor impotriva ereticilor", adeca al "ereticilor din Ardeal", spune el in aceiasi scrisoare, al "ereticilor din Ardeal si celor germani", cum se vede in alta scrisoare cu aceiasi data. Ca Petru-Voda pusese scrisorile Papei la frunte, dupa datina rasariteana, nu insemna de loc, cum credea Solikowski, ca el a declarat astfel pe Prea Sfantul Parinte ca "adevarata capetenie a Bisericii intregi si mostenitor al Sf. Petru", si astfel bucuria aceluiasi ca a fost castigat pentru catolicism neamul care a dat pe Stefan-cel-Mare, "puternicul Domn, biruitor al Turcilor, al regilor Poloniei si Ungariei", si care se coboara dintr'o "colonie italiana", era putin cam pripita.

Sperantele de raspandire a catolicismului in partile noastre erau insa foarte vii, intr'o vreme cand si Petru Cercel, Domnul muntean fugar, scapat din temnita Hustului maramurasean, se afla la Roma, facand tot felul de protestari despre sentimentele sale de veneratie pentru "capetenia crestinatatii". La 3 Septembre din acelasi an 1588, Warszewiecki insusi, cu doi tovarasi, Ioan Kunig si Justus Raab, Iesuiti amandoi, se infatisa lui Petru-Voda in tabara de la Tutora, unde acesta se afla de teama ciumei. Domnul Moldovei primi cu placere o carte cu icoane si se invoi la ridicarea unui seminariu catolic, cu cheltuiala parintilor iesuiti. In chestia religioasa el nu fagadui insa

mai mult decat ca va goni pe strainul care nu va parasi eresia si va scoate chiar din randurile strajii sale de Unguri pe eretici, - ceia ce se si facu supt ochii Trimesului engles la Poarta, Hareborne, care tocmai strabatea Moldova.

Warszewiecki si tovarasii sai ramasera in tara. Ei primira scrisorile de raspuns ale lui Petru-Voda catre Papa, in care Domnul asigura ca si Vladicii sai lucreaza de fapt pentru starpirea eresiei protivnice catolicismului. Bruti insusi si, cu el, Ieremia Movila, fratele Mitropolitului, care avea cele mai mari simpatii pentru Poloni si pentru toate ale lor, mersera in solie peste Nistru, ducand si scrisori catre nunciu. Ei aduceau cele mai bune stiri despre inaintarea misiunii iesuite si a celei franciscane; Warszewiecki, a carui plecare o cerusera Franciscanii, alcatui un memoriu in care se arata ca Patriarhul constantinopolitan, de care n'ar voi sa mai stie Mitropolitul Gheorghie, e ca si desfiintat, pentru ca Patriarhul Ieremia pribegeste prin Rusia Tarului, pe cand Sultanul a facut moschee din biserica lui patriarhala si cere 105.000 de galbeni unguresti de la cine vrea aceasta situatie. S'ar putea castiga Biserica Moldovei, ingaduindu-se numai ritul grecesc si mai departe, si tot asa s'ar dobandi si Tara-Romaneasca al carii Domn are mama catolica: supt el, adaugim, inainte ori dupa misiunea lui Alexandru Komulovic sau Comuleo, luteranismul fu scos din Targoviste prin silintile unui misionar cretan.

Un bun seminariu platit de Papa ar fi potrivit pentru ca sa aduca foloase asa de mari. Era vorba de un Colegiu, de tiparirea unor calendare si de introducerea cu timpul chiar a stilului nou, abia primit in Apus. Deocamdata Iesuitii din misiunea polona si alte cinci persoane dintre aceia pe cari-i gonise dieta ardeleana, se asezara la Roman, incepand, la randul lor, opera de convertire; ei nadajduiau sa ispiteasca aici clientela lor scolara din tara pe care trebuisera a o parasi. Era sa se inceapa in postul mare al anului 1589 opera de predicare si convertire, si Bruti simtia pentru Moldova nevoia unui episcop, sufragan al Liovului, in locul lui Arsenghi (Arsengo), disparut fara sa putem sti cum. La 2 Februar 1589, "Ungurii, Sasii, Lesii si cei de alt neam cari sant de legea Papei" in Iasi, Cotnari, Harlau, Vasluiu, in Roman, Piatra si satele unguresti erau indemnati cu hotarare sa se intoarca la vechile lor obiceiuri, sa posteasca si sa-si dea copiii la scoala. Solikowski capata, in August, sarcina de a ocroti, controla si indemna Biserica intemeiata in Moldova, ca "superintendent general si special" (10 August 1589).

Moartea lui Sixt al V-lea nu distruse resultatele ce se castigasera pana atunci. In zadar mai amintia Bruti noului Papa, la inceputul anului 1591, de Biserica latina a Moldovei. Acesta n'o trecuse insa cu vederea, ci numise, in 1590, pe provincialul franciscan al Candiei, Bernardo Querini, ca episcop pentru amandoua terile noastre, cu titlul de Arges, inviat pentru dansul. Nu era vorba insa nici acum sa se incerce cucerirea Romanilor chiar, din Moldova si Tara-Romaneasca; insusi episcopul instiinta pe Domni ca e trimes numai pentru "cei ce traiesc dupa ritul latin (alla latina)". Querini zabovi insa mult timp la Roma si in Creta; el nu porni decat in 1597.

Cand Petru-Voda parasi, in August 1591, Moldova, de frica urgiei turcesti, rostul catolicismului la noi se incheiase de fapt, dar numai dupa ce se inapoiasera Romei sufletele de Unguri si Sasi care fusesera un timp instrainate de dansa. Iar Petru-Voda, care ducea cu sine cele doua Psaltiri si Praxiul in romaneste, - tipariturile lui Coresi -, si care, tot odata, vorbia, in surgunul sau, de marele dor ce are de a cerceta Roma si de a saruta piciorul Papei – numai sa se vada scapat din Tirolul banuielilor si prigonirilor, in Italia libera! -, isi tinea langa el pe Mitropolitul Gheorghie, pe preotul Teodosie

Barbovschi, pe un alt preot grec, si n’avea de gand sa se faca, acum la sfarsitul vietii, catolic. Trupul lui a fost ingropat de aceia, - in 1594 -, nu in biserica insasi a Franciscanilor din Bozen (Bolzano), ci, ca si al Doamnei sale, Rusoaica Irina, afara, langa zid. Numai fiul lui Petru, Stefan, botezat ortodox, probabil de Mitropolitul Movila, fu adus la legea Apusului, in Colegiul Iesuitilor din Innsbruck si s’a invrednicit, murind pe pragul tineretii, de o inmormantare in biserica parohiala din acel oras. Dar el era acum un strain, a carui credinta si ale careia fapte nu mai priviau Moldova.

Querini declara formal la 1599, cand se afla la Roma, asteptandu-si intarirea, ca Mitropolitul Gheorghie Movila, om lipsit, de alminterea, de o mai inalta cultura bisericeasca sau profana, - in Tirol Nemtii isi bateau joc de dansul, facandu-l “bivol” -, nu recunostea de fapt pe niciun Patriarh, asa incat cu vorbe bune, din partea Papei insusi, si cu indemnuri pe langa fratele sau Ieremia, ajuns Domn in August 1593, cu ajutorul si supt ocrotirea statornica a Polonilor, ar putea fi castigat pentru ascultarea de Scaunul roman.